

Б. АҚМАГАМБЕТОВА^{ID¹}, **Г. СӘРСЕКЕ**^{ID²}¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің PhD докторанты
(Қазақстан, Астана қ.), e-mail: bibigul1013@mail.ru²филология ғылымдарының кандидаты,Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры
(Қазақстан, Астана қ.), e-mail: sarseke_ga@enu.kz

СҰХБАТ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Аңдатпа. Мақала заманауи білім беру жүйесіндегі маңызды мәселе – оқушылардың бойында ұлттық құндылықтарды дамытудың әдістемелік мүмкіндіктеріне арналған. Авторлар кіріспе бөлімінде білім беру саясаты тұрғысынан ұлттық тәрбие берудің маңыздылығын негіздеген. «Зерттеу әдістері мен материалдар» бөлімінде автор қазақ халқында ұлттық ерекшеліктер әйелдер мен ерлердің мінез-құлқынан, бір-бірімен қарым-қатынасынан айқын танылатыны туралы тұжырым жасай келіп, осы бағыттағы ғылыми зерттеулерден ғалымдардың пікірлерін келтіреді. Аталған пікірлер кейін эксперименттік факультатив сабақтарға ресурстар мен тапсырмалар таңдауға негіз болған. Авторлар жаңартылған білім беру бағдарламасына талдау жасап, сұхбатты оқу ресурсы ретінде белгілеген оқу мақсаттарын жүйелеп көрсеткен. Аталған мақсаттарға сәйкес факультатив ретінде өткізілетін эксперименттік сабақтарға арнайы тапсырмалар дайындап ұсынған. Бүгінгі жастардың қажеттілігі мен қызығушылықтарын ескере отырып, әдістер мен тәсілдер, ресурстардың түрі таңдалған. Тақырыбы, мазмұны жағынан оқушылардың бойында ұлттық құндылықтарды дамытуға ықпал ететін сұхбаттарды таңдап, ресурс ретінде ұсынған. Таңдалған сұхбаттардың мазмұнында қазақ халқының ұлттық ерекшелігін айқын танытатын қарапайымдылық, кішіпейілділік, мейірімділік, үлкенді сыйлау, елжандылық сияқты құндылықтар, отбасы құндылықтары жан-жақты ашылады. Сұхбаттарды талдауға ұсынған тапсырмалар оқушылардың аталған құндылықтарды тауып, танып қана қоймай, тереңнен зерделеп, ой тастауға бағытталған. Сонымен қатар оқушылардың өзіндік ой-пікірлерін, шығармашылық дағдыларын дамыту мүмкіндігімен, тәжірибелік сипатымен ерекшеленеді.

Зерттеушілер эксперименттік сабақтарға жазған рефлексиялары негізінде нақты нәтижелерді көрсетіп, зерттеудің қорытындысы ретінде сұхбат арқылы оқушылардың бойында ұлттық құндылықтарды дамытудың әдістемелік шарттарын көрсеткен.

«Талдау мен нәтижелер» бөлімінде авторлар алдын ала жоспарланған нәтижені өлшеу критерийлерін ұсынады. «Сұхбат арқылы оқушылардың бойында ұлттық құндылықтарды

* Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:

Акмагамбетова Б., Сәрсекке Г. Сұхбат арқылы оқушылардың бойына ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың әдіс-тәсілдері // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2024. – №4 (134). – Б. 401–411. <https://doi.org/10.47526/2024-4/2664-0686.130>

*Cite us correctly:

Akmagambetova B., Sarseke G. Suhbat arqyly oqushylardyn boyna ulttyq qundylyqtardy qalyptastyrudyn adis-tasilderi [Methods and Techniques of Formation of National Values among Students through Interviews in English] // *Iasaui universitetinin habarshysy*. – 2024. – №4 (134). – B. 401–411. <https://doi.org/10.47526/2024-4/2664-0686.130>

Мақаланың редакцияға түскен күні 03.06.2024 / қабылданған күні 30.12.2024

дамыту» тақырыбында өткізілген факультативтік сабақтардың нәтижесін осы критерийлер бойынша анықтаған.

Қорытынды бөлімде сұхбат арқылы оқушылардың бойында ұлттық құндылықтарды дамытуға мүмкіндік беретін дидактикалық шарттары ұсынылған.

Кілт сөздер: сұхбат, ұлттық құндылық, шығармашылық дағды, дидактикалық шарт.

B. Akmagambetova¹, G. Sarseke²

*¹PhD Doctoral Students of L.N. Gumilyov Eurasian National University
(Kazakhstan, Astana), e-mail: bibigul1013@mail.ru*

*²Candidate of Philological Sciences, Professor of L.N. Gumilyov Eurasian National University
(Kazakhstan, Astana), e-mail: sarseke_ga@enu.kz*

Methods and Techniques of Formation of National Values among Students through Interviews

Abstract. The article is devoted to the relevant issue of the modern education system - the methodological possibilities for forming national values among students. In the introduction, the author justifies the importance of national education within the framework of educational policy. In the section “Research Methods and Materials,” the authors conclude that the national characteristics of the Kazakh people are reflected in the behavior of women and men, their relationships with each other, and consider the points of view of scientists from research conducted in this direction. These views subsequently served as the basis for the selection of resources and tasks for experimental elective classes. The authors examined the updated educational program and classified educational goals, identifying the interview as a learning resource. Under these goals, they developed and presented special tasks for experimental classes conducted as electives. Based on the needs and interests of modern youth, methods and techniques, as well as categories of resources, were selected. The authors made their choice and recommended using interviews as a resource that promotes the development of national values among students by subject and content. The content of the selected interviews fully illustrates such values as modesty, humility, kindness, respect for elders, patriotism, and family values, which reflect the national characteristics of the Kazakh people. The tasks presented for the analysis of interviews are aimed not only at identifying and perceiving these values but also at encouraging their in-depth analysis and comprehension. At the same time, the interview approach supports the development of students' independent thinking, creative skills, and practical abilities.

Based on their reflections from experimental lessons, the researchers present concrete results and, summarizing the study, reveal the methodological conditions for the development of national values among students through interviews.

In the section “Results and Discussion”, the authors propose criteria for measuring pre-planned results. According to these criteria, the results of elective classes on the topic “Development of National Values among Students through Interviews” are analyzed.

In conclusion, they define didactic conditions that allow for the formation of national values through interviews.

Keywords: interview, national value, creative skills, didactic conditions.

Б. Акмагамбетова¹, Г. Сәрсекет²

¹PhD докторант Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева
(Казахстан, г. Астана), e-mail: bibigul1013@mail.ru

²кандидат филологических наук, профессор
Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева
(Казахстан, г. Астана), e-mail: sarseke_ga@enu.kz

Методы и приемы формирования национальных ценностей у учащихся посредством интервью

Аннотация. Статья посвящена актуальному вопросу современной системы образования – методическим возможностям формирования национальных ценностей у учащихся. Во введении авторы обосновали значимость национального воспитания в рамках образовательной политики. В разделе «Методы исследования и материалы» авторы приходят к заключению, что национальные особенности казахского народа отчетливо идентифицируются по поведению женщин и мужчин, их взаимоотношениям друг с другом и приводят мнения ученых из источников данного направления. Данные взгляды впоследствии послужили основой выбора ресурсов и заданий для экспериментальных факультативных занятий.

Авторы изучили обновленную образовательную программу и систематизировали образовательные цели, обозначив интервью как ресурс обучения. В соответствии с указанными целями разработаны и представлены специальные задания для экспериментальных занятий, проводимых в качестве факультативов. Исходя из потребностей и интересов современной молодежи, были выбраны методы и приемы, категории ресурсов. Авторы остановили свой выбор и рекомендовали в качестве ресурса интервью, которое по тематике и содержанию способствует развитию национальных ценностей у учащихся.

В содержании отобранных интервью всецело раскрываются такие ценности, как скромность, смирение, доброта, уважение к старшим, патриотизм, семейные ценности, которые наглядно отражают национальные особенности казахского народа. Задания, представленные для анализа интервью, направлены не только на выявление и восприятие указанных ценностей, но и на их углубленный анализ и осмысление. Также они отличаются тем, что имеют практический характер и дают возможность развивать самостоятельное мышление и творческие навыки учащихся.

На основании собственной рефлексии на экспериментальных уроках исследователи представляют конкретные результаты и, резюмируя исследование, раскрывают методические условия развития национальных ценностей у учащихся посредством интервью.

В разделе «Анализ и результаты» авторы предлагают критерии измерения заранее намеченных результатов. Согласно этим критериям, выявляются итоги факультативных занятий на тему «Развитие национальных ценностей у учащихся посредством интервью».

В заключении авторы определяют дидактические условия, позволяющие формировать национальные ценности посредством интервью.

Ключевые слова: интервью, национальная ценность, творческие навыки, дидактические условия.

Кіріспе

Жаһандану үдерісі қарқынды жүріп жатқан заманауи әлемде әртүрлі мәдениеттердің бір-біріне ықпал етіп, кіріге түсуі заңды құбылыс. Бұл өз кезегінде белгілі бір ұлттардың өзіндік ерекшеліктері мен құндылықтарының әлсізденуіне алып келеді. Қазақ қоғамында да

осындай үдеріс жүріп жатқаны белгілі. Сондықтан бүгінгі күні барлық білім беру ұйымдары жас ұрпақтың бойында ұлттық құндылықтарды дамытуды басты бағыт ретінде алуы маңызды. Бұл мәселеге мемлекет тарапынан ерекше мән беріліп отыр. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында: «Осыған байланысты үздіксіз білім беру жүйесінде қазақ халқының ұлттық құндылықтарын қалыптастырудың ғылыми-әдіснамалық негіздері әзірленетін болады. Білім берудің теориялық тәсілдері мен базалық құндылықтары білім алушылардың қажеттіліктеріне, қоғамның, мемлекеттің сұраныстарына және қазақ халқының ұлттық мәдениетінің мазмұнына сәйкес болуға тиіс» деген маңызды міндет қойылып отыр [1].

Жалпы білім беретін орта мектепте факультатив түрінде жүргізілген эксперименттік сабақтардың басты мақсаты білім алушының бойында ұлттық құндылықтарды дамытудың тиімді әдістері мен тәсілдерін анықтау болды. Білім алушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, ұлттық негізде білім мен тәрбие беру үшін бірінші кезекте «бүгінгі жастардың қажеттіліктері қандай, оларды не қызықтырады?» деген сұрақтар төңірегінде ойлану қажет болды. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, бүгінгі жастар медиаәлемге көп қызығады. Медиаконтентті көп пайдаланады. Сондықтан факультативтік сабақтарда оқушылардың бойында ұлттық құндылықтарды дамытудың құралы ретінде сұхбат жанрындағы мәтіндер пайдаланылды.

Мақаланың мақсаты – эксперименттік факультатив ретінде жүргізілген тәжірибелік зерттеудің нәтижесі ретінде оқушылардың бойында ұлттық мінез-құлық мәдениетін дамытудың әдістемелік мүмкіндіктерін ұсыну.

Ұлттық мінез-құлық ерекшеліктері гендерлік сипатта айқын танылатыны белгілі. Сондықтан зерттеудің теориялық негізі ретінде сұхбат барысында байқалатын гендерлік ерекшеліктер туралы ғылыми еңбектер пайдаланылды. Сұхбатта ерлер мен әйелдер тілдік және тілден тысқары құралдарды қолдану жағынан ерекшеленеді. «Ерлер мен әйелдердің сөйлеу үлгілері «тартымды» зерттеу тақырыбына айналуда» [2,107-б.]. Жалпы «бір тіл аумағында әлеуметтік жынысқа – әйелдер мен ерлерге байланысты, олардың әрқайсысының сөз саптауында кездесетін тілдік бірліктер (сөз, сөйлем, сөйлемдер мен сөз тіркесі, фразеологизм, мақал-мәтелдер) гендерлект болып аталады» [3,23-б.]. «гендерлект (ағыл. gender жыныс (dia) lektos диалект) ағыл. genderlect – бір этникалық тіл, ұлттық тіл, социолект көлемінде ер адамдар тілдерімен салыстырғанда әйелдер тілінің лексикалық, эмоциялы-экспрессиялы, грамматикалық, стильдік және басқа да ерекшеліктері» [4]. Ер адамдар мен әйел адамдардың сөйлеу тілінде кездесетін осындай ерекшеліктер сұхбат барысында анық байқалады. Мәселен, егер әйел адамдардың тілінде эмоцияны білдіретін лексика басым болатын болса, ер адамдар терминдерді, сленгтерді, вульгаризмдерді жиі қолданады. Бұл ер адамдардың сұхбат кезінде өзін еркін ұстайтынын көрсетеді. Ал әйел адамдар табиғатында сезімге берілгіш болғандықтан, сөз болып отырған мәселеге қатысты эмоциясын білдірмей қала алмайды. Сонымен қатар сұхбат берушінің отыру әдебі, әртүрлі дене қимылы, мимикасы да сөйлеушінің мінез-құлқы мен мәдениеті туралы біраз ақпарат береді.

Зерттеу әдістері мен материалдар

Бірқатар ғалымдардың (Ахметжанова З., Уәли Н.) тілді ұлттық ерекшеліктерді танытатын құрал ретінде қарастырған лингвомәдени концепт туралы пікірлері сұхбат мәтіндерін талдау арқылы оқушылардың ұлттық таным-түсінігін кеңейту мақсатында басшылыққа алынды [5–6].

«Халықтың миграциясы» лексикалық тақырыбы аясында сұхбат арқылы оқушылардың ұлттық құндылықтарын дамыту мақсатында «Сократ шеңбері» әдісі қолданылды [7]. Бұл тәжірибелік әдіс. Алдыңғы сабақтарда оқушыларға дайын сұхбаттар ұсынып, бағыт-бағдар

бере отырып талдауға үйретілді. Осы талдаулар барысында оқушылар сұхбат жанрының ерекшеліктерімен танысты. Сұхбат мақсатына орай сөйлеушінің тілдік және тілден тысқары құралдарды тиімді қолдану үлгілерін көрді. Сократ шеңберінде сұхбатты ұйымдастыру кезінде енді оқушылар осы білімдерін қолдана алады деп болжанды. Сократ шеңберіндегі сұхбаттың тақырыбы: Зияткерлік миграцияны тоқтатуға бола ма? Алдын ала сыныптағы оқушылар «Зияткерлік миграцияны тоқтатуға болады» және «Зияткерлік миграцияны тоқтатуға болмайды» деген екі позиция бойынша өз еріктерімен екі топқа бөлінді. Бұл топтардың біреуін ішкі шеңбер, екіншісін сыртқы шеңбер деп белгіледік. Әр шеңбер өздеріне бір жүргізуші (сұхбат алушы) сайлап алады. Осыдан кейін дайындалуға уақыт беріледі. Топтағы оқушылар тақырып бойынша өз көзқарастарын дәлелдеу үшін мәліметтер дайындайды. Жүргізушілер: сұхбатқа кіріспе сөз, әрбір оқушыға қоятын сұрақтарды, дайындайды. Сұхбат барысында әр сұраққа кіріспе айтады, оқушылардың жауаптарын тұжырымдап, қорытынды шығарып отырады. Соңында жалпы қорытынды жасайды. Сұхбат-талқылау басталарда оқушылар екі шеңбер болып орналасады: ішкі шеңбер және сыртқы шеңбер. Ішкі шеңбер талқылау жүргізіп жатқанда, сыртқы шеңбер бақылап отырады. Соңында ішкі шеңберге кері байланыс береді. Осыдан кейін шеңберлер орындарын ауыстырады. Екі шеңбердің де талқылауы аяқталғаннан кейін мұғалім кері байланыс береді, қорытынды жасайды.

Талдау мен нәтижелер

Ғалым Г. Мухаметжанова: «Әлемнің ұлттық тілдік бейнесі – белгілі бір мәдениетке тән дүниетанымның, ерекше ұлттық тәсілінің, әлем бейнесі элементтерінің тілде көрінуі. Әлемнің ұлттық тілдік бейнесі аталмыш этнос әлемінің ұлттық тілдік бейнесін қалыптастырады, яғни бұл ұлт танымының тілдегі көрінісі» деген тұжырым жасайды [8, 38-б.]. Тәжірибе барысында сұхбат мәтіндеріне тілдік талдау жасай отырып, сұхбат берушінің ұлттық мінез ерекшеліктерін анықтау үшін ғалымның осы пікірі негіз болды.

Жаңартылған білім бағдарламасында сұхбат арқылы оқушылардың бойында ұлттық құндылықтарды дамытуға негіз болатындай қандай мүмкіндіктер бар екенін анықтау үшін «Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақ тілі» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасына (оқыту қазақ тілінде)» талдау жасадық [9]. Талдау барысында 7-11-сыныптардың бағдарламасында аталған мақсатты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін оқу мақсаттары қарастырылғанын анықтадық. Атап айтқанда:

11-сынып - 11.1.2.1 - мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі (интервью, мақала) мақсатты аудиторияға арналған терминдер мен ұғымдарды, тілдік оралымдарды, мәтін үзінділерін талдау. 11.2.3.1 - таза ғылыми стильдегі интервью, мақаланың құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық ерекшеліктерін талдау.

10-сынып - 11.1.2.1 мақсаты қайталанады.

9-сынып - 9.1.2.1 қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық, ғылыми тақырыптарға байланысты әртүрлі жанрдағы кең көлемді мәтіндердегі (дәріс, интервью) мақсатты аудитория мен көркемдегіш құралдардың рөлін талдау. 8.1.2.1 - әлеуметтік-қоғамдық, мәдени-тарихи тақырыптарға байланысты диалог, монолог, полилогтердегі (интервью, пікірталас үзінді) автор көзқарасы мен экспрессивті-эмоционалды сөздердің рөлін талдау.

Анықталған мақсаттар бойынша сұхбат арқылы оқушылардың бойында ұлттық құндылықтарды дамытуға бағыттап жүргізілген жұмыстардың, тапсырмалар мен әдістердің бірқатар үлгілерін келтіреміз. Жалпы «Сапалы зерттеу әдістерінде деректерді жинау құралы ретінде сұхбат әдісіне басымдық беріледі. Сұхбат барысында зерттеуші мүмкіндігінше егжей-тегжейлі мәліметтер жинай алады» [10, 100-б.]. Оқу ресурсы ретінде халқымыздың ұлттық құндылықтарын насихаттайтын сұхбаттардан үзінділер алынды.

1-сұхбат

10-сыныпта «10.1.2.1 - мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі (интервью) мақсатты аудиторияға арналған терминдер мен ұғымдарды, тілдік оралымдарды талдау» деген мақсат бойынша өткізілген сабақта Димаштың ата-анасы Қанат пен Света Айтбаевтардың «Хабар» арнасына берген сұхбатынан үзінді алынды [11]. Лексикалық тақырып: Ұлттық мәдениеттің жаһандану үрдісі.

Қарақат: Атақты, абыройды көтеріп жүру үшін адамға көп нәрсе керек. Ата-ана ретінде осы тұрғыда қандай насихат айтасыздар?

Қанат: Атақ немесе тағы да басқа марапат деген нәрселерді көтере алу, көтере алмау бар. Менің әкем санамызға кішкентайымыздан бастап сіңіріп отыратын: Ұлық болсаң, кішік бол. Адамнан адамның ешқандай айырмашылығы жоқ. Үлкенге де, кішіге де ізетті бол, құрметті бол. Адамның бойынан жақсылықты көр. Өзіңді ренжіткен адамның өзін кешіре біл. Оның 100 процент жаман болуы мүмкін емес. Басқа жағынан іздеп көр деп үнемі айтып отырады. Сол тәрбиені Димаш та көрді. Ата-анамыздың бауырында өскен бала зой. Сол тәрбиені біз де айтып отырамыз. Әкемізден, шешемізден алған тәрбиені біз де оның бойына сіңіріп жатамыз. Сондықтан көптеген қанша жерге шығып жатса да, Димаштың бір жақсы жері – күй талғамайды. Ол ештеңеге алаңдамайды, сезінетіні тыңдармандарының, көрермендерінің махаббаты. Жалпы қанша адамдардың сыни пікірін білгенде де сол адамдардың бойынан жамандық көрмейді.

Света: Әлемге танымал Джеки Чанды көрген кезде Димаштың ең бірінші айтқаны: «Сондай қарапайым. Ол кісінің бойындағы қарапайымдылық енді тілмен айтуға жетпейді», - деді. Айнала жүрген орта, қоғам - барлығы, араласатын дос-жаран, ағайын-туманың барлығы тәрбиелейді зой. Сондықтан Димаш соның барлығын көріп отырып, қандай мықты адамдардың сондай қарапайым екенін көре отырып, өзгереді деп ойламаймын.

Сұхбатты талдауға арналған тапсырмалар:

1. Сұхбаттан алынған үзіндіні мұқият тыңдаңыз. Сұхбат барысында халқымыздың қандай ұлттық құндылығы туралы сөз болады? Сұхбаттан мысалдар келтіре отырып түсіндіріңіз.

2. «Димаш үшін ең маңызды құндылық – қарапайымдылық» деген пікірді сұхбаттан мысал келтіре отырып дәлелдеңіз.

3. Светаның бойындағы қазақ әйеліне тән инабаттылық қасиетті оның сұхбат үстіндегі қандай әрекеттерінен көруге болады?

4. «Тәрбие отбасынан басталады» деген тақырыпта пікір алмасыңыз. Сұхбаттан және өмірден мысалдар келтіріңіз.

2 сұхбат

8 сыныпта «8.1.2.1 - әлеуметтік-қоғамдық, мәдени-тарихи тақырыптарға байланысты диалог, монолог, полилогтердегі (интервью, пікірталас үзінді) автор көзқарасы мен экспрессивті-эмоционалды сөздердің рөлін талдау» деген оқу мақсаты бойынша өткізілген сабақта «Жібек жолы» арнасында «Киіз үй/Қазақ бренді» тақырыбында ғалымдардың берген сұхбаты талданды [12]. Лексикалық тақырып: Адамзаттық құндылықтар және әлем мәдениеті.

Ұлан Үмітқалиев, тарих ғылымының докторы, профессор:

Мәселен, біздің археологиялық қазбаларда біздің дәуірімізге дейінгі XVIII ғасырда, яғни 3800 жылдай бұрын Шығыс Қазақстан облысында жерленген адамның астына төселген киіз табылған болатын. Бұл осыдан 4 мың жыл бұрын киіз болды деген сөзге нақты дәлел. Киіз деген көшпенді өмірдің ажырамас бөлігі, өйткені көшпенді өмірге ыңғайлы қой мен жылқы болатын болса, жылқы мініске пайдаланылды. Ал қой жүнінен киіз жасалған. Біздің

жеріміздегі қола дәуіріндегі тайпалар металлургияға, кенге бай болғандықтан, сол байлықты сатып байыды. Соның нәтижесінде көшпенді өмірге ауысты толықтай.

Егеухан Мұхамәдиқызы, ақын, қазақ мәдениетін зерттеуші:

Қазақтың киіз үйіне жететін өркениет жоқ. Бір жерге көшіп барсаң, киіз үйді тіге салып, отырып қаласың. Ал көшіп кетсең, жұртыңда түк жоқ. Бұл киіз үй әлемдік өркениетке жататын нәрсе. Мынандай бір мысал айта кетейін. Абайдың 150 жылдығында 1500 киіз үй тігілген. Жидебайдың алқабын алып кетті. 3 күн ойын-той болды, бәйге болды, айтыс болды. Одан кәрі-құртаң, бала-шаға болмаса, қалған пенде жоқ. Түгел жиналды. Қарақұрым ел жиналды. Сол халық жиналып, 3 күн тойлап, той біткеннен кейін киіз үйлерді жығып, артып кетті, жұртыңда түк қалған жоқ.

Сұхбатты талдауға арналған тапсырмалар:

1. Сұхбат берушілердің қазақтың киіз үйі туралы көзқарастарын қандай пікірлері арқылы білуге болады? Мысалдар келтіре отырып түсіндіріңіз.

2. Сұхбат берушілердің киіз үй әлем өркениетінің озық үлгісі екендігіне мақтаныш сезімдері неден байқалады (сөз оралымдарынан, дауыс ырғағынан, мимика, ишарасынан, т.б.). Мысал келтіре отырып түсіндіріңіз.

3. Сұхбат мазмұны бойынша «Киіз үйдің экология мен экономикаға тиімділігі» деген тақырыпта көпшілік алдында сөйлейтін сөзіңіздің мәтінін құрастырыңыз. (Мысалы, қазіргі кезде адамдар неше рет қоныс аударса, сонша рет үй салуы керек немесе сатып алуы керек. Сонымен қатар қазір үйді бұзса, артында қанша қоқыс қалады).

4. Жағдаяттық тапсырма: Сіз шетелдік журналиске қазақтың киіз үйі туралы сұхбат беріңіз. Сұхбатта қолданған мәліметтер, тіл (эмоционалды-экспрессивті сөздер, синонимдар, мақал-мәтел, фразеологизмдер, т.б.), дауыс ырғағы арқылы шетелдік көрерменнің таңданыс сезімдерін тудыруға тырысыңыз.

3 сұхбат

9 сыныпта «9.1.2.1 қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық, ғылыми тақырыптарға байланысты әртүрлі жанрдағы кең көлемді мәтіндердегі (дәріс, интервью) мақсатты аудитория мен көркемдегіш құралдардың рөлін талдау» деген тақырып бойынша өткізген сабақта Баршагүл Исабектің «Шымкент келбеті» газетіне берген сұхбаты талқыланды [13]. Лексикалық тақырып: Қазақстан Тәуелсіздік жылдарында.

Тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институтының бірінші әрі оқу ісі жөніндегі проректоры Баршагүл Исабек тәуелсіз елдің кешегісі мен бүгінгі жайлы, басқа да тарихи маңызы бар оқиғалар тәңірегінде «Шымкент келбеті» газетіне сұхбат берді.

– Баршагүл Қашқынқызы, 16 желтоқсан – Тәуелсіздік күні мерекесі құтты болсын! Тарихшы әрі студент жастармен жұмыс істейтін маман ретінде айтулы мерекенің мәні мен маңызына тоқталсаңыз...

– 1991 жылы 16 желтоқсанда ҚР Тәуелсіздігі туралы Конституциялық Заңын қабылдағаннан бастап біз бұл күнді мемлекеттік мереке ретінде атап өтеміз. Алайда, еліміздің мерейлі мерекесін 17 – желтоқсан күнгі оқиғаға байланысты Тәуелсіздік жолында күрескен ардақтыларымызды еске алу күнімен шатастырмауымыз керек. Бұл екеуі егемен ел тарихындағы екі түрлі тарихи күн. 16-сы – Тәуелсіздік күні, 17-сі – Желтоқсан оқиғасының құрбандарын еске алу күні.

Қазақ тарихында 300-ден астам ірілі-ұсақты ұлт-азаттық көтеріліс болды. Қазақ халқы аштықты да, басқыншылықты да, қоныс аударуды да көрді, етігімен қан кешкен замандар өтті. Желтоқсан оқиғасы сол қаралы күндердің соңғысы еді. Сондықтан, бұл күнді қазақ батырлары жайлы естеліктерге арнап, содан нәр алып, отансүйгіштік сезімді арттырып, бойды кернеген мақтанышты елдің жарқын болашағына бағыттаған дұрыс.

– Тәуелсіздік берген ұлы мүмкіндіктерді атап өтіңізші...

– Кеңестің салқынымен қазақ өз ардақтыларын ажырата білмеді. Тарихи деректердің көбі құпия болып қалды, тіпті жоғалып кетті. Тәуелсіздіктің ақ таңы атқалы қазақ тарихшылары мұрағаттарды ашып, бұған дейін білмеген тарихи шындықтарды жарыққа шығаруда. Н. Назарбаевтың қолдауымен «Мәдени мұра», «Халық – тарих толқынында» бағдарламалары аясында сонау алыс шетелдерде жатқан тарихи мұраларымызды алып келдік. XVII-XVIII ғасырлардағы Қазақ хандығы туралы деректердің барлығы іске қосылды. Биыл Алаш Орданың 100 жылдығын атап өттік. «Алаш қозғалысы», «Алаш жолы» сынды еңбектер жарыққа шықты. Қазақ зиялыларының қамауға алынған кездердегі суреттері, жазған хаттары, басқа да осы күнге дейін мұрағатта сақталған қолжазбаларының жарық көруі бәрі-бәрі – Тәуелсіздіктің жемісі.

– Жастардың отансүйгіштігі қай деңгейде?

– Отансүйгіштік бұл өзің жүрген ортаны қорғауға, қадірлеуге, бағалауға деген жауапкершілік. Біздің Тәуелсіздік құрбандарына деген құрметіміз оларды еске алумен ғана шектелмеуі қажет. Ата-бабамыздың жан беріп қорғаған жерін сүю, қадірлеу, қастерлеу бізге парыз. Айналамызға жасаған әрбір жанашырлық әрекетімізбен білдіре аламыз. Қарапайым тілмен айтсақ, бұл – өз үйіңдегілермен жақсы қарым-қатынас жасау, үлкенге құрмет көрсету, сыйлап орын беру, әдеп сақтап сөйлеу, білім алу, туған қалаңды, көшеңді, аулаңды таза ұстау, табиғатты аялау. Сондай-ақ, қазақ тарихын жақсы білетін әр азамат өз Отанының патриоты бола алады. Әсіресе, бүгінгі тарихи деректермен қайта сусындаса, бұның өзі идеология бағытындағы жұмыстарды жеңілдетеді. Жастардың отансүйгіштігін тарихын жақсы біліп, сондай қиындықтармен келген Тәуелсіздіктің қадірін білуімен және елдің өсіп-өркендеуіне үлес қосуға деген биік мақсатымен бағалаймын.

Сұхбатты талдауға арналған тапсырмалар:

1. Берілген сұрақтар бойынша жұптарда пікірлесіңіздер
- Сұхбаттың мақсатты аудиториясы кімдер?
- Сұхбат алушы журналистің мақсаты қандай?
- Сұхбат берушінің мақсаты қандай?
2. «Етігімен қан кешкен замандар», «қаралы күндер» деген тіркестерде сұхбат беруші қандай көркемдегіш құралдарды қолданып отыр және бұл тілдік құралдар сұхбат мақсатына орай қандай қызмет атқарып тұр?

3. Сұхбат берушінің «Сондай-ақ, қазақ тарихын жақсы білетін әр азамат өз Отанының патриоты бола алады» деген сөздерін қалай түсінесіз?

Өткізілген эксперименттік сабақтардың нәтижесін көрсететін критерийлер айқындалды:

1. Оқушылардың ұлттық мәдениетіміз бен қоғамдық өмір мәселелеріне қатысты түсініктері тереңдейді.

2. Халқымыздың рухани байлығы әлемдік өркениеттен орын алатынына көздері жетеді, мақтаныш сезімі артады.

3. Өзіндік ой-пікірлері дамиды.

4. Ұлттық құндылықтар негізінде өмір сүруге ынталанады.

Бұл нәтижелерді оқушылардың талқылаулар барысында айтқан пікірлерінен, жазба жұмыстарынан, таныстырылымдарынан, берген сұхбаттарынан анықтауға болады деп болжанды.

Эксперименттік сабақтарға жазған өзіндік рефлексияларды талдай отырып, төмендегідей нәтижелерге қол жеткізгенімізді анықтадық:

1. Заманауи жастардың санасында қалыптасқан «ұлттық мәдениет пен құндылық өткен заман үшін ғана керек, жаңа заманда әлемдік мәдениетке жақын болу керек» деген түсініктің қате екеніне оқушылар көз жеткізе алды. Мәселен, бүкіл әлемді өнерімен бас игізген Димаштың бойынан тек қана қазаққа тән тәрбиені көруге болатынын таңдана айтып жатты.

Сонымен қатар киіз үй туралы сұхбат беру барысында оқушылардың сөйлеген сөздерінен қазақ мәдениеті арқылы бүгінгі күннің өзекті мәселелерін шешуге болатынын өздеріне жаңалық ретінде ашқанын байқауға болады.

2. Оқушылардың талқылаулар барысында айтқан пікірлерінен «патриоттық сезім», «патриот болу» деген ұғымдарды жалаң ұран ретінде айтпай, үлкен жауапкершілік екенін түсінгендіктері байқалды.

3. «Сократ шеңберіндегі» сұхбат кезінде оқушылардың айтқан пікірлерінен заманауи қоғамымыздағы мәселелерге сыни қарап, мәселені шешуге ықпал еткілері келетінін байқауға болады. Мәселен, зияткерлік миграцияны тоқтатуға болатын жолдарды ұсына алғандары жақсы болды.

4. «Шетелдік журналиске сұхбат», «Көпшілік алдында сөйлейтін сөз», «Сократ шеңбері» сияқты тәжірибелік тапсырмаларды орындау кезінде оқушылар өздерінің өзіндік ой-пікірлерін, шығармашылық дағдыларын дамыта алғанын, сұхбат жанрының ерекшеліктерін түсіне алғанын байқауға болады.

5. Сабақтардың соңында оқушылардың берген кері байланыстарынан қазақ әйелінің бойындағы биязылық, ұстамдылық, мейірім, ер адамға деген құрмет сияқты қасиеттер өте маңызды ұлттық құндылықтар екеніне көздері жеткені байқалды. Біздің ойымызша, оқушылардың қазақ әйелінің бойындағы осындай қасиеттерге көңіл аударып, ойлануына түрткі болған - талдауға ұсынылған сұхбат пен арнайы талдау тапсырмалары. Күнделікті өмірде, адамдармен қарым-қатынас барысында осындай көзге көріне бермейтін өте нәзік құбылысты бала өздігінен көре, сезіне алмайды.

6. Сонымен қатар оқушылардың айтқан пікірлерінен олардың халқымыз үшін отбасы құндылықтары өте маңызды екенін түсінгендері байқалды. Өз ата-аналары, болашақ ата-аналар ретіндегі өздерінің міндеттері туралы қызықты ойлар айта алды.

Қорытынды

Қорыта келгенде, жаңартылған білім беру бағдарламасы аясында сұхбаттың оқу ресурсы ретінде оқушылардың бойында ұлттық құндылықтарды дамыту мүмкіндіктері мол екендігін айтуға болады. Себебі сұхбат басқа ресурстарға қарағанда көрнекі ресурс және ең маңыздысы шынайы өмірмен тығыз байланысты. Оқу ресурсы ретінде сұхбатты таңдағанда сұхбаттың тақырыбын, мазмұны мен мақсатын және ең бастысы – сұхбат берушілердің сұхбат барысында ашылатын рухани құндылықтарын ескерген маңызды. Осындай жағдайда ғана ол оқушыларға әсер ете алады. Берілетін тапсырмалар да оқушыларды қызықтыратын, өз пікірлерін қысылмай жеткізе алатын деңгейде құрылуы керек. Оқушылардың танымдық деңгейлері, сөздік қоры, сөйлеу дағдылары әртүрлі деңгейде болғандықтан, оқушыларға ұсынылатын тапсырмаларды барлық оқушы бірден түсініп орындай алмайтыны түсінікті. Сондықтан міндетті түрде қалыптастырушы бағалау тапсырмалары арқылы оқушыларға қолдау жасау маңызды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. [Электронды ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249> (қаралған күні: 19.05.2024)
2. Balamurali E., Hariharasudan A., Merly T.G. Women In Society Through The Aspect Of Language // Journal of Intercultural Communication. – 2023. – №23(1). – P. 107–112. doi.org/10.36923/jicc.v23i1.149.
3. Шоқым Г. Гендерлік лингвистика негіздері: оқулық. – Алматы: «Экономика баспасы» ЖШС, 2012. – 189 б.
4. Әлеуметтік лингвистика терминдерінің сөздігі. – Алматы: Арман-ПВ, 2020. 400 б.

5. Ахметжанова З. Очерки по национальной концептологии. – Алматы: Елтаным, 2012. – 148 б.
6. Уәли Н. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері: филол. ғыл. док. ... автореф. – Алматы, 2007. – 54 б.
7. Приданникова К. «Круги Сократа»: как диалектический метод используется в обучении. [Электронный ресурс]. URL: <https://4brain.ru/blog/krugi-sokrata-kak-dialekticheskij-metod-ispolzuetsja-v-obuchenii/> (дата обращения 11.12.2023)
8. Мухаметжанова Г. Қазақ тіліндегі көріктеуіш тілдік құралдардың лингвомәдени сипаты және оларды оқыту әдістемесі: филос. док. ... автореф. – Алматы, 2016. – 185 б.
9. Dursun B. A Qualitative Research Technique: Interview // Journal of Interdisciplinary Educational Research. – 2023. – №7(14). – P. 100–113. doi.org/10.57135/jier. 1245193.
10. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақ тілі» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы (оқыту қазақ тілінде). [Электронды ресурс]. URL: <https://ru.scribd.com/document/786528904/> (қаралған күні 19.05.2024)
11. «Қарақатпен шай». Қанат пен Света Айтбаевтар. Әлем таныған Димаш // Khabar TV. 10 наурыз 2019 жыл. [Электронды ресурс]. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=suiWe3ZnTKo&t=10m57s> (қаралған күні 10.10.2023)
11. Киіз үй | Қазақ бренді. 10 шілде, 2023 жыл. [Электронды ресурс]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=F_E3_8TUoZA. (қаралған күні 15.10.2023)
13. Исабек Б. Тәуелсіздік – ұлтымыздың ұлы мерекесі. [Электронды ресурс]. URL: <https://shymkala.kz/index.php/interview/item/4376-barshag-1-isabek-t-uelsizdik-ltymyzdy-ly-merekesi> (қаралған күні 15.10.2023)

REFERENCES

1. Qazaqstan Respublikasynda mektepke deingi, orta, tehnikalyq jane kasiptik bilim berudi damytudyn 2023–2029 jylarga arналған tujyrymdamasy [Concept for the development of preschool, secondary, technical and vocational education in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029]. [Electronic resource]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249> (date of access 19.05.2024) [in Kazakh]
2. Balamurali E., Hariharasudan A., Merly T.G. Women In Society Through The Aspect Of Language // Journal of Intercultural Communication. – 2023. – №23(1). – P. 107–112. doi.org/10.36923/jicc.v23i1.149.
3. Shoqym G. Genderlik lingvistika negizderi: oqulyq [Basics of gender linguistics: textbook]. – Almaty: «Ekonomika baspasy» JShS, 2012. – 189 b. [in Kazakh]
4. Aleumettik lingvistika terminderinin sozdigi [Dictionary of social linguistics terms]. – Almaty: Arman-PV, 2020. 400 b. [in Kazakh]
5. Ahmetjanova Z. Ocherki po nacionalnoi konceptologii [Essays on national conceptology]. – Almaty: Eltanym, 2012. – 148 b. [in Russian]
6. Uali N. Qazaq soz madenietinin teorialyq negizderi: filol. gyl. dok. ... avtoref. [Theoretical foundations of Kazakh word culture: abstract]. – Almaty, 2007. – 54 b. [in Kazakh]
7. Pridannikova K. «Krugy Sokrata»: kak dialekticheskij metod ispolzuetsia v obuchenii [“Great Socrates”: how dialectical methods are used in training]. [Electronic resource]. URL: <https://4brain.ru/blog/krugi-sokrata-kak-dialekticheskij-metod-ispolzuetsja-v-obuchenii/> (date of access 11.12.2023) [in Russian]
8. Muhametjanova G. Qazaq tilindegi korikteuish tildik quraldardyn lingvomadeni sipaty jane olardy oqytu adistemesi: filos. dok. ... avtoref. [Linguocultural nature of decorative language tools in the Kazakh language and methods of their teaching: abstract]. – Almaty, 2016. – 185 b. [in Kazakh]
9. Dursun B. A Qualitative Research Technique: Interview // Journal of Interdisciplinary Educational Research. – 2023. – №7(14). – P. 100–113. DOI: 10.57135/jier. 1245193.
10. Negizgi orta bilim beru dengeiin 5-9-synypтарына арналған «Qazaq tili» paninen janartyлған mazmundagy ulgiliк oqu bagdarlamasy (oqytu qazaq tilinde) [Standard curriculum of updated content in the discipline “Kazakh language” for grades 5-9 of basic secondary education (training in the Kazakh language)]. [Electronic resource]. URL: <https://ru.scribd.com/document/786528904/> (date of access 19.05.2024) [in Kazakh]

11. «Qaraqatpen shai». Qanat pen Sveta Aitbaevtar. Alem tanygan Dimash [“Tea with Karakat”. Kanat and Sveta Aitbaevs. Dimash recognized by the world] // Khabar TV. 10 nauryz 2019 jyl. [Electronic resource]. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=suiWe3ZnTKo&t=10m57s> (date of access 10.10.2023) [in Kazakh]
12. Kiiz ui | Qazaq brendi [Yurt / Kazakh brand]. 10 shilde, 2023 jyl. [Electronic resource]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=F_E3_8TUoZA. (date of access 15.10.2023) [in Kazakh]
13. Isabek B. Tauelsizdik – ultymyzydyn uly merekesi [Independence is the great holiday of our nation]. [Electronic resource]. URL: <https://shymkala.kz/index.php/interview/item/4376-barshag-1-isabek-t-uelsizdik-lytymyzy-ly-merekesi> (date of access 15.10.2023) [in Kazakh]